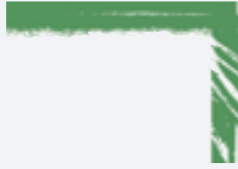

Andrej Žmegač

ZAŠTITA(R) HRVATSKOGA GRADA

JOSIP ČUZELA, Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik, Gradska knjižnica "Juraj Šizgorić", 2005., 123 str., ISBN 953-6163-83-7

Dobro je poznata činjenica da Šibenik svoje podrijetlo ne vuče - poput drugih dalmatinskih gradova - iz antičkog, već iz srednjovjekovnog, hrvatskog razdoblja. Stoga je prošlost toga grada bila više no zanimljivim gradivom za raznolika urbanistička, gospodarska, demografska i svaka druga istraživanja. Kada je riječ o prostornim fenomenima, dosad su brojne teme doživjele svoju primjerenu obradu u obliku temeljitih studija, od Jurja Dalmatinca do Jurja Čulinovića, od slavne katedrale do manje poznatih zlatara, od srednjovjekovnog urbanog razvoja do zahvata modernog doba. U takvom saldu možda ne upada u oči da je dosad malo pozornosti bilo posvećeno šibenskim utvdama, osim jedne iznimke, a to je utvrda Sv. Nikole. Svakako su fortifikacije drugih važnih dalmatinskih gradova (Zadra, Trogira, Splita, Korčule, Dubrovnika) više zaokupljale pozornost istraživača, pa tako o njima više i znademo. One šibenske, možda stoga što nisu toliko očuvane pa niti prisutne u slici grada, možda zbog susjednih privlačnijih i provokativnijih tema, ostale su negdje zagubljene, tek kao granice na povijesnim crtežima i grafikama. No svojom raznolikošću neobično su zanimljive, čuvajući još niz neodgovorenih pitanja.

Knjiga Josipa Čuzele, pročelnika Konzervatorskog odjela u Šibeniku, postavila je sebi zadaću da ispuni taj manjak, da okupi znanja o tamošnjim utvdama. Naslov *Šibenski fortifikacijski sustav* nije na prvi pogled posve jasan, niti posve konvencionalan, jer kao da sugerira neki viši odnos među pojedinim

utvdama no što je doista postojao. S druge strane, jasno je kako su se te utvrde, šireći se prostorno i vremenski, uvijek na primjeren i realno moguć način odnosile prema postojećim strukturama te tako stalno tvorile određenu razinu sustava. Stoga je takav naslov prihvatljiv za ono na što se knjiga odnosi, naime ukupnost fortifikacijskih građevina na širem prostoru grada.

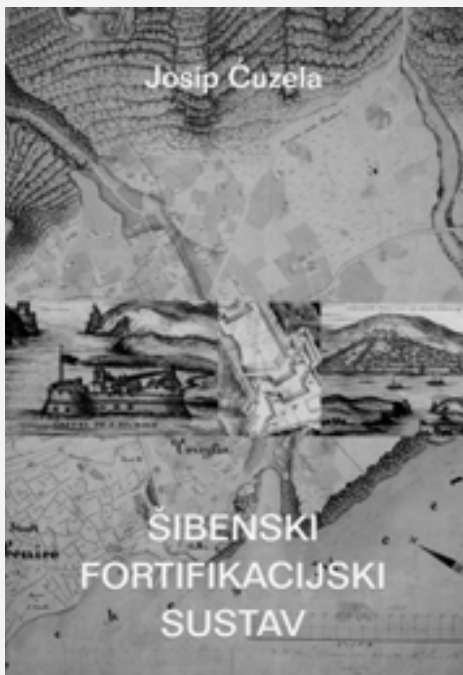
Autor svoje izlaganje logično započinje kaštelom Sv. Mihovila (Sv. Ane), najstarijom šibenskom fortifikacijskom lokacijom, navedenom u dokumentima već u 11. stoljeću. Složena građevna povijest te utvrde otvara brojne dileme, ali je njezino čitanje olakšano mnoštvom grbova, koje su na pojedinim dionicama zidova ostavljali mletački funkcionari u Šibeniku, zaslužni za njezinu izgradnju. U širi sklop ove utvrde Čuzela pribraja i predprostore, podzide i tomu slično, kao i tzv. dvostruki bedem, zapravo dva usporedna zida što se od kaštela spuštaju prema moru. Ta odavna poznata struktura možda je najzanimljivija pojedinost šibenskih utvrda. Naime, Mlečani su svoje kaštele u drugim dalmatinskim gradovima izgradili na obali, što je omogućavalo neposrednu vezu s morem u slučaju velike opasnosti, dok je u Šibeniku zadržan udaljen i povišen položaj staroga kaštela, pa je takav smještaj valjalo dodatno osigurati.

Skrupulozno i detaljno, i ne bez dvojbi, govori se o pružanju najstarijih zidova podno kaštela, onoga obrambenog pojasa što je okruživao najranije pod-

grade. U Šibeniku je bilo više faza širenja urbanog područja, pa je tako svaki put uspostavljan i novi potez gradskih zidova. Rekonstruirajući ih, autor navodi malobrojne sačuvane fragmente u današnjem gradskom tkivu i oskudne arhivske podatke, ali i pretpostavljene slojnice prirodnog terena kao elemente za odgovor na pitanje o toku obrambenog pojasa. No, gotovo da su zanimljivija pitanja što ih nameće istočni, najmlađi obuhvat gradskih zidina od kojega uostalom ima više ostataka, nalaza, te je i bolje dokumentiran. U dvojbi, kada je taj dio povijesne jezgre, Prigrad, bio zaštićen zidinama, Ćuzela polemizira - na način kako to ne nalazimo drugdje u knjizi - s nekima od ranijih istraživača, pomičući doba nastanka tamošnjih zidina iz 15. u 14. stoljeće; argumentacija o tome čini nam se valjanom i uvjerljivom. No, neke su nejasnoće vezane uz kasniju sudbinu tih zidina, kojima je sredinom 15. stoljeća bila potrebna obnova i koje su u to doba na kopnenom potezu imale samo pet kula. Čini se da su u drugoj polovici stoljeća, odnosno u narednom stoljeću, uslijedili ipak opsežniji zahvati no što bi se dalo zaključiti iz arhivskih podataka

i da su u to doba uređene kule u onom obliku u kojemu ih bilježe svi kasniji snimci, od Del Campa nadalje. Autor ih neprecizno naziva srednjovjekovnim, ali s tim ih razdobljem vežu tek njihovi položaji koji su zasigurno naslijeđeni. One su sada morale dobiti svoja renesansna obilježja, poput kružnog oblika (tri oveće kule na istočnoj strani) ili skošenja i vijenca (jedna od kula na sjevernom potezu, vidljiva primjerice još na fotografiji iz 1875. godine iza novoga kazališta). Razvoj nekadašnjih kopnenih poteza šibenskih utvrda još je, dakle, nedovoljno jasan, a tu bi se mogle javiti i tipološke nedoumice zbog srodnih tlocrtnih oblika oko tzv. prijelaznog razdoblja. Primjerice, nejasnoću i zabunu stvaraju poligonalni odnosno peterokutni oblici, koji mogu biti srednjovjekovni (ima ih i drugdje u Šibeniku), ali su se mogli i nedugo potom pojaviti u izrazito novovjekovnoj ulozi.

Za fortifikacijsku izgradnju 16. stoljeće djeluje kao neko razdoblje "napetog iščekivanja", jer, premda nije manjkalo prijetnji i ratova, nije bilo niti velikih gradnji. Uočena je, doduše, važnost uzvisina nad gradom koje bi, kažu izvjestitelji, valjalo staviti pod nadzor, no ništa nije poduzeto. Cjelovita rješenja za osuvremenjivanje obrane daju M. Baglioni i G. Sanmicheli, ali provedena je tek zamisao o gradnji nove utvrde kod Sv. Nikole na prilazu Šibeniku. Taj je spomenik dosad privukao nemalu pozornost, pa mu i Ćuzela posvećuje posebno i iscrpno poglavlje svoje knjige. U njemu cjelovito informira o utvrdi s težištem na iskustvima i rezultatima, što su ih donijeli konzervatorski zahvati. Primjeren prostor dobile su i utvrde podignute u svezi s Kandijskim ratom, u prvom redu velika utvrda Sv. Ivana, pri čemu su dakako korišteni zapisi pouzdanog svjedoka i sudionika F. Divnića. U izlaganje su uključeni podaci iz nedavno objavljenog djela O. Del Campa, upravitelja fortifikacijske izgradnje u Dalmaciji, koji je u to doba izrađivao prijedloge osuvremenjivanja tamošnjih utvrda. Zabilježen je i jedan od najmanje poznatih zahvata izvedenih u Šibeniku, a riječ je o podizanju bedema preko udoline od kaštela Sv. Mihovila prema utvrdi Sv. Ivana. Od toga poteza

bedema nije ostalo ni traga, a čini se da je to bio začetak željenog povezivanja, objedinjavanja gradskih i udaljenih zasebnih utvrda u jedan veliki utvrđen prostor. Možda je taj pojas, barem u nekom skromnom obliku (palisada?), bio ipak izveden i na istočnoj strani.

Ono što je u Čuzelinoj knjizi izostalo, a držimo da je trebalo naći svoje mjesto, jest prikaz (a ne tek spomen) dviju srednjovjekovnih kula koje su stajale na ulazu/izlazu iz kanala Sv. Ante i koje su do uspostave utvrde Sv. Nikole rastegnute lancem priječile prilaz brodovima u šibensku luku. Od tih je kula do danas sačuvano nešto ostataka, ponešto o njihovu izgledu znademo iz povijesnih izvora, a napose je zanimljiva bila njihova uloga u doba kada je Venecija početkom 15. stoljeća nastojala ovladati Šibenikom. Uz korištene pak povijesne snimke Šibenika i šibenskih utvrda, među kojima ima i malo poznatih, manjkaju podaci o mjestu čuvanja (signature).

Kada je riječ o opsežnom i raznolikom ilustrativnom dijelu knjige, valja spomenuti atraktivne zračne

fotografije pojedinih šibenskih utvrda, te posebno lijepe fotografije utvrde Sv. Nikole iz početka 20. stoljeća, na kojima se još vidi kako lav Sv. Marka u punoj plastici majestetično bdije nad ulazom. Šteta je, pak, da povijesni tlocrtni prikazi grada nisu prezentirani u većem formatu, kako bi bili lakše čitljivi.

Knjiga pred nama potreban je izraz raspoloživih znanja o još uvijek nedovoljno poznatim šibenskim utverdama. Ona je, valja podsjetiti, jedno od malobrojnih monografskih djela o fortifikacijama naših gradova. A kako bi se mogla odvijati buduća istraživanja šibenskih utvrda? Bilo bi hvalevrijedno da, s jedne strane, budu usmjerena prema pronalaženju eventualnih novih podataka u mletačkom Arhivu, a s druge strane da te utvrde budu dovedene u vezu s ukupnom mletačkom fortifikacijskom izgradnjom, što se posebno odnosi na razdoblje 17. stoljeća. Tako bi bile integrirane u svoj prirodni kontekst, u veliki fond fortifikacijskih ostvarenja Prejase Republike.